

Tillæg til Vore Kirkegårde bind 17 nr. 9

Generalforsamling

Foreningen for kirkegårdskultur afholder sin årlige ordinære generalforsamling på »Harmonien« i Haderslev lørdag den 21. juni 1952 kl. 10,30. Dagsorden ifølge lovene.

JOHS. HANSEN,
landstingsm., fung. formand.

/H. F. Jørgensen,
landsretssagfører, sekretær.

I tilslutning til generalforsamlingen holdes kl. 12,30 frokost på »Harmonien«. Kl. 14 andagt ved stiftsprovst A. Flensmark i Domkirken. Kl. 14,30 udflugt og studiefærd til Haderslevs, Tyrstrups, Christiansfelds, Allers og Fjelstrups kirkegårde. Kl. 20 møde på »Harmonien« med taler af biskop C. W. Noach og kirkegårdsinspektør Hans Rønø.

NB. Man bedes notere sig dato m. m. Der kommer ikke yderligere indkaldelse.

FORENINGEN FOR KIRKEGÅRDSKULTUR

Nye medlemmer

Afdeling A.

257. Jorløse menighedsråd.

Afdeling C.

977. Gartner J. Møllerup-Thomsen, Baagø, Assens.

Afdeling D.

123. Bygartneren, Raadhusgaten 9, Drammen, Norge.

124. Hautausmaan, Puutarha, Turku, Finland.

125. Arkitekt Samuel Kalden, Karlstad, Sverige.

126. Lepaan Puutarhaopiste, Lepä, Finland.

Kontingentindbetaling

Da kontingentet til Foreningen for kirkegårdskultur for året 1952—53 nu er forfaldet til betaling, anmodes medlemmerne om snarest belejligt at indbetale det til postkonto 11915, Roskilde. Beløbet er det samme som i fjor. Udlændinge bedes ordne det gennem deres bank, da beløbet ikke kan gireres til udlandet. Bedes indbetalt inden 20. april.

FRA DANSKE DAGBLADE

²¹/₁₁ (Aarhus Stiftst.): Udv. af Lisbjerg kgd. (anlægsst. Søren Petersen).

²⁶/₁₁ (Vendsyssel Tid.): Planer om udv. af Børglum kgd.

²⁸/₁₁ (Aarhus Amtstid.): Der er udarbejdet planer til udv. af Venge kgd.

²⁸/₁₁ (Ny Tid): Byen betaler 87,000 og staten 246,000 til Vejgård ny kgd.

³⁰/₁₁ (Hørsholm Avis): Blidstrup kgd. skal udvides.

³⁰/₁₁ (Holbæk Amts Venstrebl.): Udv. af Kalundborg kgd. koster 45,000 kr.

³/₁₂ (Fyns Tid.): Ringe kgd.s udv. er indviet af pastor Blauenfeldt (inspektør O. Raahauge-Askegaard).

⁷/₁₂ (Kristel. Dagbl.): Kyholm, de dødes ø...

¹²/₁₂ (Hejmdal): Sønderborg menighedsråd har godkendt overslag og plan for 2den del af Sønderborg ny kgd. (havearkitekt Johannes Tholle).

¹³/₁₂ (Flensborg Avis): Der søges statstilskud til udv. af Skærbæk kgd. (havearkitekt Johannes Tholle).

¹³/₁₂ (Fr.borg Amts Avis): Arbejdet med udv. af Egebækvang kgd. er sat i gang (havearkitekt C. Th. Sørensen).

¹³/₁₂ (Skive Folkebl.): Udv. af Skive kgd. foreslås af havearkitekt C. Th. Sørensen, således at man regulerer skråningen, så den kommer til at fremtræde med smukke kurver. Hele skråningen skulle udlægges med græs og hist og her skulle plantes smukke lyse træer enkeltvis og i grupper. Og her kommer vi til det centrale i planen: På egnede steder af skråningen skulle der kunne anlægges grave enkeltvis eller nogle få samlet mellem eller under træerne. Disse grave kunne fremtræde meget smukt, idet der naturligvis måtte udøves en vis censur af æstetiske grunde. Der kan ikke blive tale om jerngelændere og lignende, men almindeligvis skal de udformes meget enkelt med ikke for høje gravmonumenter — ja, noget af det smukkeste vil nok være grave dækkede med skråningens græs og kun markeres ved en sten og måske nogle buske. Der skal ikke megen fantasi til at udmale sig hvor smuk en sådan kirkegårdsafdeling kan udformes på denne sydskråning. Det vil blive en blanding af parkanlæg og kirkegård.

¹³/₁₂ (Middelfart Venstrebl.): På Middelfart menighedsråds møde i aftes rejste fru Suhr spørgsmålet, om der ikke savnedes tilsyn af en kirkegårdsarkitekt i Middelfart en gang imellem, f. eks. hvert fjerde eller femte år. Arkitekten skulle give råd og stikke de store retningslinier ud for kirkegårdene, navnlig gjaldt dette, når man før eller siden skal udvide den ny kirkegård. Forslaget vakte livlig diskussion.

¹⁴/₁₂ (Sorø Amtstid.): Korsør kgd. skal udvides med ca. ¹/₃, idet den udstrækkes helt op til Mathiesens planteskole. Det er kun en del af arealet, der skal drænes, og den øvrige jordbund er godkendt af kredslægen. Selve dræningsplanerne er udarbejdet af arkitekt *Raahauge-Askegaard*, Odense.

¹⁴/₁₂ (Herning Folkebl.): Arealet for udv. af Ikast kgd. afvandes.

¹⁴/₁₂ (Kristel. Dagbl.): Vore kirkegårdes stilling i nutiden (kronik, *Emil Böttiger*).

¹⁴/₁₂ (Kerteminde Avis): Kerteminde mhsr. har vedtaget at indrette urnehave på kgd.s nordre del.

¹⁷/₁₂ (Svendborg Amtstid.): Bregninge kgd. skal udvides.

¹⁸/₁₂ (Social-Demokraten): Bevillingen til konkurrencen om en centralkgd. i Lyngby forhøjet med 10,000 til kr. 30,000.

²¹/₁₂ (Østsjæll. Soc. Dem.): Kongsted kgd. må udvides.

²¹/₁₂ (Vordingborg Dagbl.): Vordingborg kommune låner kr. 20,000 til kgd.sudv.

²¹/₁₂ (Assens Amts Avis): Menighedsrådet i Assens har bevilget kr. 3500 til urnehave på kgd.

²²/₁₂ (Venstres Folkebl.): Udv. af Tureby kgd. er færdig.

²⁹/₁₂ (Hejmdal): Fra kirkegårdene (kronik, *Aug. F. Schmidt*).

1952:

⁸/₁ (Demokraten): Ingen centralkgd. i Viby. Kirkeministeriet meddelte, at det tilbagekaldte en tidligere givet tilladelse til anlæg af en centralkirkegård på „Vidtskue“s jorder og i stedet meddeltes approbation af anlæg af en ny kirkegård ved og omkring den påtænkte „Fredenskirke“, hvortil kommunen har skænket en byggegrund øst for Rosenvangsallé, samt tilladelse til udvidelse af Viby kirkegård. Kirkeministeriet brugte bl. a. som motivering, at anlægget af centralkirkegård med opførelse af begravelseskapel, som fra flere sider også indenfor sognerådet hævdedes ville være nødvendig, ville koste 1,400,000 kr., hvorimod anlæg af en kirkegård omkring den påtænkte Fredenskirke og udvidelse af Viby kirkegd. kunne gøres for 905,000 kr., en besparelse på 500,000 kr.

¹²/₁ (Viborg Stifts Folkebl.): Kirkegårdsudvalget i Viborg holdt i går et møde for at drøfte krematorieplanerne. Der forelå to projekter, som arki-

tekt *J. M. Danielsen* har udarbejdet. Udvalgets interesse var størst for det mindste af projekterne, der er sådan, at kapellet med krematorietilbygningen ikke kommer graverboligen nærmere end en halv snes meter. Det største projekt omfatter et særligt urne-udleveringsrum, som man ikke synes er absolut påkrævet. Det vil formodentlig blive ordnet således, at udleveringen skal foregå i kapellet.

¹³/₁ (Jydske Tid.): Begravelsespladsen for de allierede flyvere i Åbenrå er færdig (havearkitekt *R. Th. Christensen*).

¹⁵/₁ (Jyllandsposten): Krematoriet i Åbenrå tænkes indviet i marts.

¹⁶/₁ (Demokraten): Hornslet kgd. udvides (landinspektør *Krintel*).

¹⁷/₁ (Vestkysten): En gravstensaffære med den russiske ambassade i København og kirkeværgen i Varde, lærer Olaf Bjarnesen, som hovedimplicerede er under opsejling i Varde i anledning af, at der mellem jul og nytår — uden menighedsrådets kendskab — blev opsat 5 gravsten med stjerne, hammer og segl over grave med russere, der omkring kapitulationen i 1945 døde i krigsfangenskab i Oksbøl og senere blev begravet på kapelkirkegården i Varde.

Gravstenene er „skænket af det sovjetiske fædreland“ og udført hos et københavnsk stenhuggerfirma efter bestilling fra ambassaden. Det pågældende firma har en række bestillinger på lignende sten til andre kirkegårde landet over, men menighedsrådet i Varde finder det højst besynderligt, at man ikke er blevet informeret af kirkeværgen om sagen.

„Vestkysten“ har forelagt spørgsmålet for kirkeminister Hermansen, som siger, at den omtalte udsmykning af gravstenene ikke er en sag, som ministeriet vil eller kan blande sig i. Når de russiske myndigheder ønsker at udsmykke gravminder rejst over landsmænd med deres nationale symbol, har de naturligvis lov at gøre det.

²¹/₁ (Nordsjælland): Bladet refererer en lignende sag som ovenf. anført fra Hornbæk kgd. om mindesmærker på russiske grave.

²³/₁ (Hejmdal): Til det i vort blad udliciterede arbejde med udvidelse af Skærbæk kirkegård kan vi meddele nedenstående oplysninger:

Det omhandlede areal er på ca. 6000 m², hvori er inkluderet den eksisterende allé fra Ribe landevej. Desuden omfatter arbejdet omsætning af hele stengærdet langs Ribe landevej og 3 sæt nye låger i de eksisterende hegn.

Udvidelsen, der foregår ind i præstegårdshaven, omfatter dels en gravgård, som straks gøres færdig, dels en, som først anlægges senere og altså foreløbig er i reserve.

Desuden rummer den en urnehave, en vandkumme og en kapelplads; den sidste udlægges indtil videre med græs.

Den ny gravgård kommer til at rumme godt 200 gravpladser. Ideen i anlægget af gravgården er baseret på de nuværende forhold på kirkegården, hvor gravene kun er 2 m lange, mens de ifølge gældende lov skal være 2,5 m lange; ved på udvidelsen at lægge en græsribat langs gravene og mellem 2 græsribatter at lægge en flisegang, opnår man både at kunne bevare de 2 m lange grave som type og alligevel ved begravelser at have et stykke mere at gå på (nemlig græsribatten); flisegangen benyttes i det daglige af dem, der passer gravene og aflægger besøg ved dem, og kan altså sikre en tørskoet færdsel mellem gravene. Arrangementet er altså både noget nyt — og dog baseret i den særlige tradition i Skærbæk.

Da arbejdet med kirkegårdens udvidelse tænkes udført med tilskud fra arbejdsministeriet, kan det nøjagtige tidspunkt for dets iværksættelse ikke fastsættes nu, men man håber det vil kunne ske snart. Arbejdet er tilrettelagt og tilsynet med det udøves af havearkitekt *Johannes Tholle*, København, som jo har forestået så mange andre kirkegårdsanlæg i Sønderjylland.

^{30/1} (Svendborg Avis): Vejstrup sogneråd har vedtaget at forrente og afdrage $\frac{4}{5}$ af omkostningerne på kr. 37,000 ved kgd.udv. (havearkitekt *Johannes Tholle*).

^{2/2} (Berl. Tid.): Konkurrencen om en centralkgd. i Lyngby-Taarbæk afgjort (se hovednr. s. 90 ff).

^{4/2} (Randers Dagbl.): Jordkøb til Vorup kgd. (8000 m², kr. 14,000).

^{7/2} (Sønderjyden): Ulkebøl sogneråd går ind for menighedsrådets plan om at udvide kgd. imod syd (havearkitekt *Johannes Tholle*), da udvidelse imod nord vil koste ca. 20,000 kr. mere.

^{12/2} (Aarhus Amtstid.): Ebeltoft har søgt byrådet om areal for udv. af kgd.

^{14/2} (Heimdal): Licitationen over udv. af Skærbæk kgd.: Samlet arbejde: M. Nielsen, Skanderborg, 43,982 kr., N. J. Christiansen, Rømø, 138,000 kr., Holger Bjerning, Herning, 61,893 kr., Viggo Jensen, Skærbæk, 81,927 kr. - Smedearbejdet: Georg Lassen, Skærbæk, 4,149 kr., F. C. Walthauer, Esbjerg, 4,512 kr. - Plantningsarbejdet: Will. Fromsejer, Skærbæk, 7,102 kr., gartner Aaquist, Hvidding, 9,005 kr.

^{16/2} (Social-Dem.): Hvidovre forbereder sig på at indrette kgd. på Kettevej.

^{20/2} (Berl. Tid.): Gentofte er forberedt på at måtte udv. kgd.

^{20/2} (Loll. Tid.): Kirkeministeriet ønsker andet kirkegårdsareal i Nakskov.

^{22/2} (Ribe Stiftstid.): Gredstedbro får nu egen kirkegård.

^{26/2} (Nordsjæll. Venstrebl.): Ministeriet godkender kgd.s-udv. i Hillerød.

^{27/2} (Børsen): Holmens og Garnisons kgd. får deres anvendelsesperiode forlænget til år 2000.

^{29/2} (Møns Dagbl.): Man venter at udv. af Stensby kgd. kan komme i gang i sommer.

^{10/3} (Holbæk Amts Venstrebl.): Jyderup kgd. skal udvides.

^{15/3} (Fr.borg Amtstid.): Sovjet-vandalisme på vore kirkegårde.

^{15/3} (Sydsjæll. Soc.-Dem.): Den store regulering i Karrebæk begyndt.

FRA NORSKE DAGBLADE

^{2/11} (Adresseavisen): Urnefeltet på Lademoen kgd. utv.

^{13/11} (Opland Arbejderbl.): Utv. av kgd. ved Nykirke i Snertingdal?

^{21/11} (Haugesunds Avis): Kopervik kgd. skal utv. 1952:

^{13/2} (Vestfold): Sanar øvre kgd.sutv.

^{14/2} (stds.): Skjee kgd. skal utvides.

FRA SVENSKA DAGBLADE

^{10/11} (Östergötl. Dagbl.): Skogskgd. i Katrineholm invigd av biskop *Aulén* (60,000 m², kr. 300,000).

^{24/11} (Lunds Dagbl.): Omgestaltung på Norre kgd. i Lund.

^{5/12} (Strengnäs Tidn.): Utformn. av kgd. i Åker diskuteres.

^{15/12} (Norra Västerbotten): Skellefteå har vedtaget kgd. i Boliden efter trgdsark. *Sven Hermelins* förslag.

^{21/12} (Mora Tidn.): Trädgårdsarkitekterne fru *Ulla Bodorff* og hr. *Sven Hermelin* har givet konkurrenceförsl. til Mora nya kgd.

1952:

^{5/3} (Sydsvenska Dagbl.): Kyrkogd. i Fosie vidgas.

FRA TIDSSKRIFTERNE

American Cemetary, nov.: The Cemetery and Public Relations. A Cemetery „Beautifully Different and Forever Beautiful.“ — Dec.: Springhill's New service Building a Model of Efficiency. Catholic cemeteries hold their fourth annual conference. — Jan.: Greenlawn, a beauty spot in the Gulf region of Texas. Christmas in the Cemetery (julekrybber etc.). — Febr.: Telling fra cemeteries Story over the Air (radioudsendelse). Home grown public relations. Graves registration service winning new honors in Korea.

Byplan, nr. 17: De københavnske kirkegårde (gensvar af havearkitekt *Johannes Tholle*).

Der Naturstein, nr. 12 (1951): Familiengrabmal. Grabmal. — Nr. 1 (1952): Familiengrabstätte m. m. Friedhof und Grabmal. Die Arbeitsgemeinschaft Friedhof und Denkmal ist gegründet. — Nr. 2: Friedhof und Grabmal als Gestaltungsproblem (*Hans Schiller-Fürth*). Sind Friedhofsvorschriften zulässig? Darf die Friedhofsverwaltung Grabsteine umlegen? — Nr. 3: Technik des Entwurfs. Friedhof und Grabmal. Alte Grabsteine der Eifel (*Werner Lindner*). Die Inschrift auf dem Grabstein (*Ernst Wilhelm Neumann*).

Garden und Landschaft nr. 12 (51): Unsoldatische Soldatenfriedhöfe. — Nr. 3 (52): Friedhofsordnung m. v.

Ignis nr. 1: Kistor utan handtag — för eldbgängelse. Konstnärlig utsmyckning av Kvibergskrematoriet i Göteborg. Frågan om ett andra krematorium i Göteborg. Helsingfors krematorium har fått ljusrum. Bombstormens offer och deras grav (Hamborg). — Nr. 2: Krematoriet i Monaco (*René Hofmann*). Svendborgs nye urnelund indviet (skolebestyrer *Magnus Lund*). — Nr. 3: Kyrkogårdskistnadernas nedbringande (*Elma Övden*). Krematoriet i Katrineholm har fått konstnärlig utsmyckning.

Landsbygraveren, nr. 2: Ringning søn- og helligdage. Anlæg af mistbænke. Begonia til udplantning (*J. Hvuid*). Stedsegrønne træer (*Aage Fich*). — Nr. 3: Rosenbeskæring (*J. Hvuid*). Motorredskaber og løn (*P. Pedersen*).

Menighedsrådenes blad, nr. 2: Krematoriernes antal stigende.

Pharos, nr. 1: Towards a new law (om kremering). Some Aspects of Crematoria Planning (*Kurt Jeansson*).

Steinmetz und Bildhaver, nr. 1: Naturstein im Friedhofsbild (*Werner Lindner*). Idee und Gestaltung (gravsten). — Nr. 2: Friedhofskultur in Hameln. Idee und Gestaltung.

KIRKEGÅRDEN PÅ TEATRET

For hvem, der „kender sine klassikere“ er det ikke noget nyt, at der i *J. L. Heibergs* satiriske komedie „En sjæl efter døden“ findes en scene, der hedder på kirkegården; men det er jo ikke os alle, der har det præcent. Imidlertid går i sæsonen 1951/52 netop dette skuespil på Det kgl. Teater, og man har i *Sven Gades* dekorationer lejlighed til at nikke genkendende til motiver fra Københavns Assistentens kirkegård. „En sjæl efter døden“ er nu over 100 år gammelt, men opførtes dog først på teatret i 1891, og på Det kgl. kom det først frem i 1935; det var da med *Gades* dekorationer, som vi stadig kan glæde os ved; ligeså var dengang som

nu *Holger Gabrielsen* den avdøde borger („sjælen“).

ÆRESKIRKEGÅRD FOR KONCENTRATIONSLEJRFANGER

Efter Tysklands kapitulation og ophøret af naziregimet, er der af det nye Tyskland („det fjerde rige“) gjort en hel del for at rehabilitere mindet om dem, der døde i kampen imod Hitler-regimentet. Der er således på kirkegårdene indrettet særlige æresgrave for koncentrationslejrens ofre, hvilke benævnes „kazettengraber“ (af kz: koncentration). I Øst-Holsten er der i landsbyen *Timdorf* yderligere indrettet en hel æreskirkegård. Denne skal omfatte ofrene fra to store dampere, der rummede en mængde fanger hovedsagelig fra østtyske lejre, og som blev sænket i Østersøen. En hel del af ligene drev i land og blev jordet på forskellige landsbykirkegårde langs kysten. Den internationale kz-forening har krævet disse ofre samlet, og forbundsregeringen har foranlediget den nævnte særlige kirkegård anlagt. Den ligger på en skråning i det fri landskab; anlægget er projekteret og ledelsen forestået af firmaet *Harry Maasz* (ved gartenarkitekt fru *Liddy Maasz*), og det ligger nu næsten færdigt med veje, beplantning, terrasering og et monumentalt egetræsors, ligesom der allerede er begravet nogle af ofrene; andre vil senere blive overflyttet dertil. Der tænkes anbragt mindesmærker på hver sten; men hertil har der hidtil savnedes penge.

BOGANMELDELSER

Die Freiland-Schmuckstauden. V—X. Hefte 93—97 af *Grundlagen und Fortschritte im Garten- und Weinbau*. 8°. *Eugen Ulmer*, Stuttgart, 1951.

Ti hefter i lommeformat behandler stauderne, deres kultur, anvendelse og pleje, deres afstamning og udvikling samt i alfabetisk orden arterne og sorterne for den gartneriske praksis. Man finder planterne med en kort beskrivelse af deres udseende, formering og sorter, deres krav og forudsætninger for den gode trivsel. Forfatterne har opstillet tabeller over, hvilke stauder der egner sig for givne forudsætninger; skygge, sol, og forskellige jordarter samt for deres blomstringstid efter årstiderne. Man finder mange spørgsmål besvaret, eksempler på egnede planter til at opnå bestemte virkninger, sådanne, der kan udvikle sig uden særlig pleje, dække skovbunden eller bruges til afskæring eller drivning. Hvert eksempel viser et utal af muligheder.

Hefterne nr. 93—97 er kun en del af den række, der omfatter stauderne og behandler i nr. 93 stauderne fra *Lamium* til *Oxytropis*, hvis forfatter er *Heinz Hagemann*; nr. 94 *Pæonia* til *Pyrethrum* af *Leo Jelitto*; nr. 95 *Ramondia* til *Synthyris* af *Wil-*

helm Schacht, mens nummer 96 beskriver anvendelse og pleje af stauder i have, park og landskab af *C. R. Jelitto*, og nr. 97 staudernes afstamning og dyrkningens udvikling af *Friedrich Meyer*.

Ursula Hansen.

Albert Vogelmann: Die Begonien und ihre Kultur. 8°, 116 s., Eugen Ulmer, Stuttgart. 1951. 4,20 Dm.

For gartnere og dem, der ellers holder af begonier, bringer dette lille hefte, hvad man kunne ønske at vide. Systematisk finder man det almene om arten, det specielle om sorterne fra formeringen, viderekultur til deres kendetegn, deres anvendelse, sygdomme og skadedyr. Det væsentlige er fremhævet, uvæsentligt er kun nævnt eller udeladt.

Ursula Hansen.

Katri Luostarinen: Puutarha ja maisema. 8°, 218 s. Werner Söderström, Helsingfors. 1951.

Den finske trädgårdsarkitekten *Katri Luostarinen*'s bok: Trädgården och landskapet" behandlar på finska trädgården som en del och en fortsättning på något stort och helt, nämligen landskapet. Boken är delsavsedd som en lärobok, idet den behandlar en stor del av det praktiska arbetet i trädgårdens anläggning, skötsel bevattning, valet av träd, buskar och blommor m. m. Speciellt väl behandlet är landställets trädgårdar, men villan och sommarstuge-trädgårdarna ha ej heller försummats. I första hand är bokens ändamål dock att väcka intresset för skapandet av trädgårdar i Finland. Detta främst med tanka på tillvaratagandet av det egenartade och natursköna finska landskapet som bakgrund vid trädgårdens utformning. Boken är rikt illustrerad och talrika ritningar av olika trädgårdar belysa verket.

S. 96—101 finnes några rador och bilder från finska kyrkogårdsförhållande av särskilt intresse för denne tidnings läsare.

Leif Olsson & Maj-Lis Backmann.

Lustgården, årsskrift for „Föreningen för dendrologi og parkvård“ 1950—51. 8°, 225 s., pris 15 sv. kr.

Denne publikation fra vort rige broderland kan karakteriseres med eet ord: fornem; fornem i udstyr, fornem i indhold, fornem i redaktion; en æstetisk glæde at blade i og en intellektuel at studere. En række skandinaviske fagfolk er bidragsydere, bl. a. vor landsmand, overgartner Jens Østergaard, der beretter om sine undersøgelser af Ulmus Hørsholmii's historie, udbredelse og anvendelse. Hefkets sidste 70 sider er et forbilledlig godt redigeret generalregister til *Lustgårdens* 30 første årgange, hvor også kirkegårdskulturen har fundet sin omtale.

Den danske søsterforening, Dansk dendrologisk

forening, der kun er få år gammel, hilses velkommen af docent Hylander, der som gæst har deltaget i en af denne forenings ekskursioner til sydsjællandske parker og skove. Det er fristende at citere et par linier af docentens kommentarer: „Kanske skulle jag önskat at få rapporten om höstexkursionen ännu fylligare för en nordbo som undertecknad voro de besökta parkerna ju fyllda till råge av märkvärdigheter, men för de mera bortskämda danskarna var naturligtvis åtskilligt av detta om ej vardags- så dock ej kalasmat.“

Det er fristende at returnere: For enhver dendrologisk interesseret er *Lustgården* ikke hverdagskost, men et festmåltid.

Hans Røno.

J. Hempelmann: Friedhofsgärtnerei. 3. oplag. 8°, 312 s., Paul Parey, Berlin og Hamborg, 1952. Indb. 32,60 DM.

Vi har allerede 2 gange anmeldt *Hempelmanns* kirkegårdshåndbog, nemlig for første udgave 1927 i VK IV s. 58, for 2. XIII tillægss. 29—30, og vi gør det gerne tredje gang. Den har som undertitel: Anlæg, drift og vedligeholdelse af kirkegårde og grave, og den omfatter således praktisk talt alt, hvad kirkegårdsledere eller kirkegårdsprojekterende kommer ud for; nogen stor forskel er der ikke på de 3 udgaver; udgave 1 havde 321 sider og 191 billeder, 2. 290 og 233 og 3. 323 og 258. Den sidste udgave har atter noget om jødekirkegårde, hvad udgave 2 ikke havde; men afsnittet om de kultiske fordringer er iøvrigt indskrænket til fordel for et meget kort (og noget utilfredsstillende) afsnit om de historiske forudsætninger for nutidens kirkegårdsanlæg. I afsnittet bemærkelsesværdige kgd. er de øst for „jernetæppet“ gået ud (Dresden) og Münster kommet til; i afsnittet retslige forhold bemærker man med undren, at de legale retningslinier af 1937 stadig er ved magt de fleste steder. At iøvrigt krigsgravene har fået større plads er naturligt for et Tyskland efter to tabte storkrige.

Arthur v. Kruedener: Ingenieurbiologie. 8°, 172 s., Ernst Reinhardt, München-Basel, 1951. DM 7,80.

I denne bog gør forfatteren grundigt rede for sammenhængen i naturen og disse forholds betydning for ingeniørvæsenets arbejde især med veje i landskabet. Fra sin virksomhed som sagkyndig ved autobanerne bringer han ypperlige eksempler. Bogen har imidlertid bud også til mange andre end vejbyggere, og den yder værdifuldt til hjælp såvel for anlægsgartnere som havearkitekter, f. ex. i hvad den anfører om undergrundsvand, naturlig plantebestand som vejviser for jordbundsforhold o. s. v.

Gardens & Gardening III, 8°, 144 s., 155 ill., The Studio, London og New York, 1952, 18 s.

I dette 3die bind i The Studios udsendelser for haveejere m. fl. omtales Hardy Plants (stauder og bregner). I en halv snes artikler fortælles lødigt og fornuftigt om iris, ridderspore, pæoner m. fl. og deres gruppering i blandede stauderabatter m. fl. steder. En indledende artikel er af havearkitekten *Brenda Colvin*, som nylig er blevet formand i den britiske havearkitektforening, nylig har været i Spanien og som kvinde og fagmand har sin særlige måde at sige det på, hvad der skal siges om englændernes haver og om haven til fornøjelse. Hun minder om, at rigmændenes drivhuse og overlæssede blomsterbede i skiftende farveorgier fra maj til vinter ikke er mere, hvorfor betragtningerne såvel som arbejdet nu må være anderledes end før; men stauderabatten er alligevel noget lige så britisk som cricket-spillet på det grønne græs, — så en bog om stauder er heller ikke nu uden interesse. Tværtimod, — og den har bud også til os.

Dansk anlægsgartnerforening 1902—52. Redigeret af havearkitekt Eig. Kiær. 4°, 48 s., Kbh. 5/2 52.

I dette lille skrift, der behandler anlægsgartneriet i Danmark gennem 50 år, er der adskillige læseværdige stykker, og redaktøren har haft held til at dele sol og vind lige. Der bringes naturligvis også en del billeder fra kirkegårdenes område, mens de i teksten ikke har fået megen plads.

Friedhof-gestaltung. 8°, 16 s., Landesverband der Bildhauer und Steinmetze, Südbaden, 1951.

Dette lille skrift i bredt oktav, der er udgivet af en stenhuggerorganisation, som har samarbejdet med det badenske landskulturvæsen, indeholder billeder og tekst, som på en udmærket måde propaganderer for en bedre gravmælekultur. Det er et udmærket eksempel, som danske stenhuggerorganisationer godt kunne tage sig til hjerte i samarbejde med havearkitekter, — men tænk, om også selve kirkeministeriet ville gå ind for et positivt arbejde for en forbedring af gravmælekulturen. —

Dansk ligbrændingsforening. To foldere. 1951.

I sin agitation og sit oplysningsarbejde har DL ladet udarbejde en folder med titlen: Udtalelser om spørgsmål ligbrænding vedrørende (16 s.), og en anden: Hvad man bør vide om ligbrænding (8 s.). De nævnte udtalelser stammer fra ca. 40 personer (borgmestre, læger, redaktører, politikere, præster m. fl.), der alle kan finde noget godt ved ligbrændingen, — hver ud fra sit standpunkt. I Hvad man bør vide refereres tekniken, motivering, askeanbringelsesmåder o. s. v.

Landscape Architecture. 4°, 76 s., ringbog. Dep. of Landscape Architecture, Harvard, Mass., USA.

I anledning af, at det i 1951 var 50 år siden, at der ved *Harvard* universitet i USA påbegyndtes

uddannelse af havearkitekter ved den såkaldte *Graduated School of Design* er der ved *Lester Collins* og *Thomas Gillespie* med tilladelse af skolens forstander udgivet et lille værk med illustrationer af arbejder, som studerende eller færdiguddannede amerikanske havearkitekter har udført, og dertil nogle artikler om havekunstneriske eller landskabsgartneriske emner. Foruden af studerende er der bidrag fra et halvt hundrede, blandt hvilke figurerer 1 fra Skotland og 1 fra England. Emnerne, som er behandlet, spænder vidt, og behandlingen i modeller og andet synes frisk og afvekslende, tegnefærdigheden tildels ganske udmærket; perspektiver og planer suppleres med en hel del fotogengivelser.

Tor Nitzelius: Blommande buskar och träd. Lommeformat, 368 s., plus 32 farvepl., Saxon & Lindströms forlag, Stockholm 1952, kr. 10,75.

Forfatteren, som nu er amanuensis ved Göteborgs botaniske trädgård, har tidligere udgivet en lille bog om havens vakreste blomster, og den nu udsendte fordeler ligesom hin stoffet efter årstiderne. Det er en pæn og nyttig bog, der efter sit format er let at ha' i lommen på excursionser. Forfatteren kalder rosa francofurtana for kirkegårdsrosen.

Garten und Haus, ved Herbert Hoffmann. 3die oplag, 4°, 192 s., 271 illustr., Julius Hoffmann, Stuttgart 1951.

Anmelderen erindrer ikke at have set de tidligere udgaver og bemærker sig, at denne udgave er nydelig, trykt på krideret papir med som regel store reproduktioner af fotografier samt små planskizzer dertil. Teksten er indskrænket til en halv snes sider i begyndelsen, og derefter kommer den kun som billedtekster. Udvalget af billeder er gjort efter motivet i bogens undertitel: De smukkeste tyske og fremmede privathaver og deres huse, — de fleste er tyske, nogle fra Svejts, enkelte fra Danmark (Anka Rasmussen og C. Th. Sørensen) samt England (Brenda Colvin) og USA; et svensk motiv er smukt, men angår ikke nogen privathave (Karlskoga kirkegård).

Hilding Claesson: Tid för upplåtelse av gravplats. 4°, 4 s.

Som flyveblad, der er udsendt af forfatteren, foreligger gengivelse af hans foredrag på kirkegårdsrådet i Helsingborg 1951.

N. J. Sennels: Freesia, anemoner og ranunkler. 8°, 102 s., Alm. d. gartnerf., 2. udg., Kbh. 1951.

Efter kun 7 års forløb er der udsendt en ny udgave af denne for visse blomsterdyrkere så aktuelle bog.

Devereux Butcher: Exploring our National parks and Monuments. 8°, 224 s., 2den reviderede udgave. Samme forfatter: Exploring the National

Parks of Canada. 8°, 84 s.; begge forlagt af National Parks Association, henhv. 1949 og 1951.

Den førstnævnte er en stærkt udvidet udgave af den tidligere i vort blad anmeldte bog om USAs nationalparker og nationalmonumenter, skrevet af den i disse ting særligt kyndige forfatterinde. Den sidstnævnte er en førsteudgave vedrørende Canadas herligheder; i udstyr ligner de to bøger hinanden, og indholdet er rigt og varieret. Skønt Canada i areal er større end USA, kan det ikke præstere slet så mange og så rigt varierede naturområder som USA, og dets nordligere beliggenhed gør jo også, at sne og is dominerer mere der end i USA. Trods disse kuldemotiver må vi dog forundres over, hvad bogen kan vise af skønt i disse regioner, af hvilke mange er Grønlands nabo. Bøgerne burde finde megen udbredelse, ikke mindst blandt dem, der agter sig til disse lande, på visit eller som emigranter.

J. E. Ohlsens Enkes nyheder 1952.

I lighed med flere andre store frøfirmaer har J. E. O. i år kun udsendt et hefte med nyheder og ingen hovedkatalog; heftet er værdifuldt, — men lad os alligevel håbe på mindre papirpriser næste år.

RESOLUTIONER m. m.

Kirkeministeriets Skriv. (3/8 1944) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Viborg Stift) om de periodiske Eftersyn af de kirkelige kasser og om Adgang for et Menighedsraadsmedlem til at forlange sig Kasse og Kassebog forevist.

I et med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 21. Juli 1944 hertil indsendt Andragende fra Provst for Fjends Herreds Prosti N. N. paa Provstudvalgets Vegne forespurgt,

1) om et Menighedsraad kan lade de i Ministeriets Cirkulære af 1. Juli 1933 omhandlede periodiske Eftersyn af de kirkelige Kasser foretage ved et hvilket som helst af sine Medlemmer, og

2) om en Kasserer kan nægte et Medlem af Menighedsraadet Adgang til Kasse og Kassebog, samt — saafremt en saadan Adfærd fra Kassererens Side er uberettiget — hvad der i saa Fald vil kunne foretages overfor Kassereren.

I Anledning heraf skal man meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at det ommeldte Eftersyn af Kirkens Kasser bør foretages enten af Menighedsraadet in pleno eller af et af Raadet dertil bemyndiget Udvalg af Raadets Medlemmer, eventuelt et enkelt dertil bemyndiget Menighedsraadsmedlem.

Kassereren er ikke berettiget til at nægte Menighedsraadet eller et dertil bemyndiget Udvalg eller Medlem af Raadet Adgang til Kasse og Kassebog og, saafremt han skulde formene de til-

synsførende Personer en saadan Adgang, bør der vælges en ny Kasserer, og Kirkens Kasse og Kassebog fratages ham, eventuelt ad Rettens Vej.

Ministeriet er derhos tilbøjeligt til at mene, at det maa følge af det Raadet paahvilende solidariske Ansvar, at ogsaa et enkelt Menighedsraadsmedlem er berettiget til at forlange sig Kasse og Kassebog forevist, selvom han ikke af Raadet er øemyndiget til at foretage Eftersyn paa dettes Vegne.

Kirkeministeriets Skriv. (28/8 1944) (til Biskoppen over Aalborg Stift) ang., hvorledes der skulde forholdes med Kirkebogstilsførslen vedrørende nogle paa Havet omkomne Fiskere fra Klitmøller.

I en med Deres Højærværdigheds Skrivelse af 10. August 1944 hertil indsendt Sag har Sognepræst for Vester Vandet og Øster Vandet Menigheder N. N. forespurgt, hvorledes der skal forholdes med Hensyn til Kirkebogstilsførsler vedrørende 12 Fiskere fra Klitmøller, som den 1. Juni og den 5. August d. A. er omkommet paa Havet, herunder navnlig i hvilke Tilfælde Tilførsel skal ske med Nummer i Protokollen over Døde.

Ved Sagens Fremsendelse hertil har Deres Højærværdighed udtalt, at der med Hensyn til de ommeldte Kirkebogstilsførsler bør forholdes saaledes, at kun de i Sognet døde Personer og de paa Sognets Grund ilanddrevne Strandvaskere samt de til Sognet fra Havet indbragte Lig indføres i Sognets Dødsprotokol med Nummer, medens alle andre paa Sognets Kirkegaard begravede (men altsaa udenfor Sognet døde) Personer indføres uden Nummer, samt at der formentlig ikke kan være noget til Hinder for, at Sognepræsten blandt „særlige Tilførsler“ indfører Navne og Data samt Personalialia vedrørende dem af Sognets Beboere, der omkommer paa Havet, men hvis Lig ikke findes.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet kan henholde sig til det af Deres Højærværdighed saaledes udtalte.

Kirkeministeriets Skriv. (30/8 1944) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aalborg Stift) ang., hvorvidt en om et Gravsted anbragt Stensætning, der rager et Stykke ud i den tilstødende Kirkegaardsgang, kan kræves rykket tilbage fra Gangen paa Gravstedsejerens Bekostning.

I det med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 5. August 1944 hertil indsendte Andragende har Hillerslev Sogns Menighedsraad forespurgt, om det er berettiget til at kræve, at Ejeren af et Gravsted paa Hillerslev Kirkegaard paa egen Bekostning rykker en om Gravstedet anbragt Stensætning, der rager ca. 25 cm ud i den tilstødende Kirkegaardsgang, ad hvilken Kisterne føres til det nye Lighus paa Kirkegaarden, de 25 cm tilbage fra Gangen.

Det er i Sagen oplyst, at der til Stensætningens Anbringelse i 1932 ikke blev indhentet den fornødne Tilladelse fra Kirkegaardsbestyrelsen, der imidlertid heller ikke protesterede imod den paagældende Foranstaltning.

Saaledes foranlediget skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet maa holde for, at den fremsatte Forespørgsel maa besvares bekræftende, men at Spørgsmaalet iøvrigt henhører under Domstolenes Afgørelse.

Kirkeministeriets Skriv. (26/9 1944) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Københavns Stift) ang., at der ikke af de kirkelige Kasser kan ydes Tilskud til Dækning af Udgifter ved Kirkebetjentes Uddannelse paa Kursus, Studierejser eller lignende.

I Skrivelse af 8. September d. A. har Stiftsøvrigheden indberettet, at der i Anledning af, at Landsby-Graverforeningen paatænker at afholde et Kursus paa Høng Husmandsskole fra den 2. til den 6. Oktober d. A. for Gravere i Københavns, Roskilde og Lolland-Falsters Stifter, er rejst Spørgsmaal om, hvorvidt der af Menighedsraadene maatte kunne ydes de Gravere, der maatte ønske at deltage i det paagældende Kursus, et Tilskud hertil af Kirkekassen — for Kirker i privat Eje af Kirkebetjeningskassen.

Med Henvisning hertil har Stiftsøvrigheden derhos henstillet, om det efter Omstændighederne maatte kunne tillades, at et Tilskud som det omhandlede — med Provstiudvalgets Approbation — afholdes af Kirkekassen eller — for Kirker i privat Eje — af Kirkebetjeningskassen eller Menighedsraadskassen.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele, at det ved Bestemmelserne i Lov om Folkekirkens Lønningsvæsen udenfor København og Frederiksberg af 28. April 1931 § 21, Stk. 1, jfr. § 53, 3die Stk. I. Nr. 5, samt Lov om Menighedsraad af 30. Juni 1922 § 20, Stk. 1, kun er overladt til Menighedsraadene med Provstiudvalgets (eller Overtilsynets) Godkendelse at træffe Bestemmelse om, hvilke Honorarer der skal ydes til det med en Kirkebetjentstilling paa Landet, henholdsvis i Købstæderne, forbundne Arbejde, hvorimod det efter Ministeriets Formening maa ligge udenfor Menighedsraadenes Kompetence at træffe Beslutning om Anvendelse af de kirkelige Kassers Midler til Dækning af Udgifter vedrørende en Kirkebetjents eventuelle personlige Uddannelse, Studierejser eller lignende.

Kirkeministeriets Skriv. (27/9 1944) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Viborg Stift) ang., at Kapitaler, hvis Renter er bestemt til i Vedlige-

holdelsestiden at dække den aarlige Udgift til Gravsteders Vedligeholdelse, ikke kan tillades udbetalt Kirkegaardsbestyrelsen i Stedet for at oplægges, m. m.

I et med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 12. September 1944 hertil indsendt Andragende har Menighedsraadet for Skive Købstad og Skive Landsogn anholdt om, at Kapitaler, der erlægges for Vedligeholdelse af Gravsteder paa Skive Kirkegaard for en Fredningsperiode paa 20 Aar, straks maa udbetales Kirkegaardsbestyrelsen til Brug ved Kirkegaardens Drift i Stedet for i Henhold til Bestemmelsen i § 18, Stk. 2, 1ste Pkt. i kgl. Anordning af 10. December 1927 angaaende Kirkegaarde at oplægges blandt Kirkens Kapitaler under Stiftsmidlerne.

I Anledning heraf skal man meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet ikke vil kunne bifalde, at en Kapital, hvis Renter er bestemt til i Vedligeholdelsestiden at dække den aarlige Udgift til et Gravsteds Vedligeholdelse, straks forbruges ved, at Kapitalen indgaar i den aarlige Drift af Kirkegården.

En Kapital som den omhandlede kan derimod efter Vedligeholdelsestidens Udløb med Ministeriets Tilladelse anvendes til Kirkegaardens Udvidelse eller til Arbejde ved Kirkegården, jfr. § 18, Stk. 2, 2det Pkt., i ovennævnte kgl. Anordning.

Kirkeministeriets Skriv. (28/9 1944) (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Roskilde Stift) ang., at det ikke af Hensyn til Kirkegaardens Regulering kan tillades mod de paagældende Gravstedsejeres Protest at inddrage nogen Del af Gravsteder, for hvilke Fredningstiden ikke er udløben.

I et senest med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærværdigheds Skrivelse af 5. September 1944 hertil indsendt Andragende har Haslev Menighedsraad anholdt om Tilladelse til i Forbindelse med en Regulering af Haslev Kirkegaards Hovedgang Vest—Øst at ekspropriere de paa det hoslagt tilbagefølgende Rids afmærkede Dele af nedenævnte to Gravsteder:

Vedkommende Gravstedsejere har ifølge det oplyste ikke villet give deres Samtykke til det i Forbindelse med Reguleringen paatænkte Indgreb i deres Gravsteder.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at der i de foreliggende Tilfælde, hvor Gravstedernes Fredningstid ikke er udløben, ikke imod vedkommende Gravstedsejeres Villie kan inddrages nogen Del af de paagældende Gravsteder, jfr. herved Bestemmelserne i Lov Nr. 282 af 30. Juni 1922 om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v., § 19, Stk. 1, og § 24, Stk. 2.